

Гора І. В.*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України***Колесник В. А.,***доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України***Попович І. І.,***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена особливостям дослідження текстів старовинних документів, що зберігаються в архівних фондах України і є документальною спадщиною України. Розкрито сучасні криміналістичні можливості дослідження документів на паперових носіях, що зберігаються в державних архівах України, текст та реквізити яких пошкоджено або не сприймаються за звичних умов в результаті згаслого кольору барвника, забруднення чи з інших причин. Значна увага в дослідженні приділяється аналізу умов зберігання документів в архівних фондах. Визначено, що на характер зберігання документів на паперових носіях впливають такі фактори як дія світла, зміна вологості або температурного режиму, дія пліснявих грибів, бактерій, комах, вплив високих температур та ін. Це обов'язково враховують експерти, завданням яких є встановлення згаслих текстів й реквізитів у старовинних документах, обираючи для проведення дослідження потрібне обладнання й комплекс відповідних методів. У статті окрема увага приділена питанням криміналістичного дослідження матеріалів письма й факторів, що впливають на характер збереження текстової інформації в документі. Наводиться аналіз окремих методів дослідження документів з метою встановлення їх первинного тексту й звертається увага на особливості їх використання. Обґрунтовується необхідність подальшої поетапної роботи для досягнення мети дослідження старовинних документів неруйнівними методами за рахунок використання сучасних цифрових технологій.

Результатом даного наукового пошуку є зроблений авторами висновок про те, що криміналістичні дослідження можуть бути надзвичайно корисними для вивчення важливих об'єктів історичної, національної, культурної документальної спадщини України, які зберігаються в державних та відомчих архівах. Ефективним може бути застосування фахівцями в галузі техніко-криміналістичної експертизи документів найсучасніших експертних методик, що ґрунтуються на використанні цифрових технологій і спеціального програмного забезпечення, які не вносять змін і не завдають шкоди об'єктам дослідження.

Ключові слова: документальна спадщина України, старовинні документи, судова технічна експертиза доку-

ментів, методи експертного дослідження, фактори впливу на збереженість документів.

Постановка проблеми. Збереження національної документальної спадщини усвідомлюється сьогодні як одна з важливих проблем, що стоїть не лише перед вітчизняною, а й світовою спільнотою. Суспільство вважає себе зобов'язаним передати нащадкам пам'ятки в усьому багатстві їх справжності. З давніх часів людина довіряла паперу збереження своїх думок з надією, що це понесе їх через століття. Сьогодні документи є найнадійнішим способом фіксації інформації й передачі її в часі. Такі документи зберігають у собі цінні факти із життя українського народу, багато які з них є унікальними, датуються XVII-XX, а подекуди й більш ранніми століттями. Однією з важливих задач, які стоять перед наукою, є дослідження документів, які становлять собою як історичну, так і наукову або культурну цінність, зокрема й тих, що знаходяться в державних та деяких відомчих архівах України, наприклад в архівах Служби безпеки та МВС. Ці пам'ятки є підґрунтям для написання науково-дослідницьких праць, науково-популярних статей, публікацій з історії нашого народу, політики, культури, традицій тощо. Значна кількість документів з історії й культури нашої країни зберігається саме в державних архівах. Їхні фонди складають частину загальнонаціональної культурної спадщини України і є найціннішим історичним джерелом й інформаційним ресурсом країни, містять значну кількість пам'яток світового значення. Багато які з них окрім наукової, культурно-історичної й інформаційної, мають велику матеріальну цінність. Сьогодні не лише науковці, а й пересічні громадяни України мають можливість вивчати документи, які багато років перебували у закритих державних архівних сховищах і доступ до яких отримували лише за спеціальним дозволом і обмежене коло осіб, частіш за все – вчені, фахівці в галузі вивчення історії держави, права тощо. На тепер звернення громадян до архівів стало майже звичним явищем і такі звернення здійснюються з метою отримання архівних довідок, розшуку пращурів, підтвердження трудового стажу й доступу до іншої інформації.

Здебільшого архівні документи зберігають не лише в закритих приміщеннях і під охороною, а й в специфічних умовах. Проте навіть такі умови не завжди захищають документи від впливу на них багатьох зовнішніх факторів, серед яких фактор часу має не останнє значення. Внаслідок різноманітних причин в документах відбуваються зміни. Одні з них стаються певною мірою пошкодженими, інші – піддаються природному старінню, ще інші – отримують навмисне пошкодження або до них вносять окремі зміни, що спотворюють первинний зміст. Такі документи потребують вивчення з метою відновлення справжнього тексту й реквізитів, встановлення давнини їх виготовлення й реставрації експертним шляхом їхнього первинного стану. І в цьому неабияку роль може відігравати криміналістика як наукова галузь правових знань, досягнення й розробки якої мають значення для архівної справи також.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок в розробку методичних основ криміналістичного дослідження документів з метою встановлення способу й давнини їх виготовлення, факту внесення змін до реквізитів чи змісту, відновлення тексту й графічних зображень пошкоджених документів зробили вітчизняні криміналісти О. Воробей, О. Волошин, С. Гонгало, О. Гресь, О. Давидова, О. Довбій, В. Коваленко, К. Ковальов, О. Кофанова, І. Мельников, В. Пелюшок, О. Самойлова, С. Стратонов, І. Юдіна та інші науковці й практики. Проте й до сьогодні не усі проблеми криміналістичного дослідження документів, які є об'єктами культурної та історичної спадщини України, можна вважати вирішеними в силу різноманітних причин. Одним з найбільш гострих залишається питання можливості проведення досліджень текстів й інших зображень в документах, час виготовлення яких припадає на далеко віддалені століття, які навмисно або ненавмисно пошкоджені, зображення й тексти в яких знебарвлені внаслідок тривалого впливу світла, частой і тривалої зміни вологості, несприятливого для збереження температурного режиму, дії бактерій, грибків, плісняви, від впливу високих температур під час пожежі та під дією агресивних речовин, що використовувались для її гасіння тощо.

Мета статті - надати коротку, але змістовну інформацію щодо сучасних можливостей криміналістики у експертному дослідженні об'єктів, які відносять до документальної спадщини України, для встановлення давнини виготовлення і справжнього змісту текстів архівних документів та з'ясування їх значущості для істориків, мистецтвознавців, правоохоронців, науковців.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні у державних й відомчих архівах України зберігається велика кількість різноманітних документів. До складу Національного архівного фонду включаються інформаційно насичені документи державних і недержавних органів, підприємств і установ різних сфер діяльності, а також документи, що свого часу належали видатним особам та історичним постатям. Часто такі архівні матеріали існують у єдиному примірнику, що істотно підвищує їхню цінність. Є у фондах і документи, які належать до категорії унікальних і визначаються як національне історичне й культурне надбання. Це насамперед унікальні акти вітчизняної державності, давні рукописи, рідкісні друковані видання, кіно-, фото- і фонографічні документи. Так, наприклад, до Державного реєстру національного культурного надбання внесені 253 унікальних документи Національного архівного фонду

центральної державних архівів та державних архівів областей. Зокрема, це: Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., Заповіт Гетьмана Української держави Павла Скоропадського від 3 серпня 1918 р. з автографом і сургучевою печаткою, Універсал Директорії Української Народної Республіки про злуку з Західно-Українською Народною Республікою від 22 січня 1919 р., II-й універсал Центральної Ради від 3 липня 1917 р., Закон про громадянство Української Народної Республіки від 15 листопада 1921 р., вірші Т. Г. Шевченка, грамоти на пергаменті XIII–XV століть та інші документи [1]. Така увага до формування державних архівів з боку держави пояснюється тим, що документи – це не лише складова частина історико-документальної спадщини нашої країни, а й найважливіший інформаційний ресурс держави й суспільства.

Створюючи такі архівні фонди, держава опікується не лише проблемами визначення їх цінності, а й умовами збереження для багатьох наступних поколінь нащадків. Так, під час проведення експертизи з визначення цінності певного або іншого документа комплексно застосовуються такі групи критеріїв: походження – роль та значення авторів (фондоутворювачів) у житті суспільства, час і місце утворення документів; значущість подій, явищ, предметів, відображених у документах; змісту – значення інформації, що міститься у документах, її новизна, повторюваність в інших документах; цільове призначення, види документів; наявність чи відсутність резолюцій, віз, позначок; ступінь збереження документів у складі певного документального комплексу; зовнішніх ознак – оригінальність чи копійність документів, вид носія, спосіб фіксації інформації, стан фізичної збереженості документів; наявність художніх, палеографічних, мовних та інших особливостей в оформленні документів [2, с.65]. З урахуванням широкого кола документів, які ймовірно можна віднести до документальної спадщини України, проведення такої експертизи може й повинно поєднувати в собі не лише історикознавчі або архівознавчі дослідження, а й техніко-технологічні й матеріалознавчі для встановлення способу й часу виготовлення документа, використаних для цього матеріалів й технічних засобів та інші види досліджень документів. Завданням відповідних експертів у такому випадку буде атрибуція документа, його датування, встановлення справжності, історичної, культурної або іншої цінності тощо. До того ж експертам з різних галузей науки, техніки, мистецтва доводиться проводити комплексні дослідження, зокрема: атрибутивні, тобто встановлення автентичності та часу виготовлення документа, автора та ін.; оціночні для встановлення культурної чи історичної цінності документа, його матеріальної вартості; класифікаційні з метою віднесення досліджуваного документа за цільовою спрямованістю до конкретного класу, типу чи виду та ін. Зазвичай експертами досліджуються різноманітні документи, які є різними за такими їх властивостями: видом; походженням; призначенням; матеріалом, на якому виконаний документ або яким виконані рукописні чи друковані тексти; часом виготовлення та ін.

Окремої уваги в аспекті визначення документальної спадщини нашої країни заслуговує така юридична наука як криміналістика, реальна роль якої в сучасному житті набагато ширша, ніж декларується на сторінках навчальної криміналістичної літератури. Сьогодні криміналістика як окрема наука становить собою не конгломерат розрізнених даних в галузі юриспруденції, біології, хімії, фізики, кібернетики тощо, а наукову галузь,

що створює якісно нове знання. Рівень її розвитку дозволяє виявляти, інтерпретувати, пояснювати досліджувані явища. Тут ми повністю поділяємо висловлену академіком В. Гончаренком думку стосовно того, що за понад столітній час свого існування криміналістика істотно переросла сферу розслідування злочинів та кримінального судочинства в цілому, спочатку проникаючи, а потім наповнюючи своїм змістом різноманітні галузі суспільних відносин і, таким чином, створюючи аргументовані природничо-наукові та правові підстави для їхнього регулювання. Цей процес є закономірним і можна без всяких застережень сказати, що сучасна криміналістика стала своєрідним і єдиним науковим утворенням, через яке природничо-наукові та технічні досягнення світового суспільства трансформуються і використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях науки й практичної діяльності. Криміналістика – не просто канал, через який в слідчу, судову, оперативно-розшукову, адвокатську, нотаріальну, археологічну, мистецтвознавчу та іншу практику впроваджуються досягнення природознавства і техніки. Ці наукові й технічні знання поступово трансформуються в систему знань з новими інтегративними якостями [3, с.41]. Як відображення цих закономірностей з'явилися відповідні теоретичні розробки і відбулося практичне впровадження досягнень криміналістики в лінгвістичні та мистецтвознавчі дослідження, в історіографічні й археологічні пошуки тощо. Сьогодні до експертів криміналістів звертаються мистецтвознавці, археологи, історики, літературознавці з проханнями посприяти у встановленні фактів, які мають значення для вирішення питань щодо авторства літературних і образотворчих творів, часу і місця створення тих чи інших предметів, реставрації пошкоджених зображень тощо. Експерти допомагають встановити автентичність творів мистецтва, автографів і рукописів відомих особистостей, зміст й авторство історичних текстів і навіть нотних рукописів. Наприклад, саме криміналістам вдалося розгадати таємницю першого підручника з елементарної геометрії, а саме – встановити, що його автором був ніхто інший як відомий швейцарський математик Леонард Ейлер (Leonhard Euler) [4, с.2].

Сучасна криміналістика й її наукові розробки можуть сприяти державним органам, у тому числі й архівним, а також науковцям, приватним особам у встановленні культурної, історичної або наукової чи іншої цінності певних документів. При цьому велике значення має така галузь криміналістичної техніки як криміналістичне дослідження документів. Судово-експертна практика знає чимало прикладів коли історики, науковці, фахівці-мистецтвознавці зверталися до криміналістів для вирішення, здавалося б, суто криміналістичних питань. Зокрема такими питаннями були визначення автора й виконавця рукописних документів, встановлення справжності й змісту їх реквізитів, матеріалів письма, якими вони були виконані, тощо. Були такі запити з дослідження архівних документів і у нашій особистій практиці, коли довелося вивчати документи з історії Центральної Ради і Директорії Української Народної Республіки, що стосувались діяльності її розвідки, й зокрема одного з її керівників – П. Болбочана. Дослідження істориками цих документів дало змогу об'єктивно і неупереджено проаналізувати загальну ситуацію в Армії УНР на певний час й розкрити реальну роль в становленні та організації діяльності перших розвідувальних органів в молодій країні [5]. Нам ще неодноразово випадала можливість криміналістичним шляхом досліджувати різноманітні історично значущі документи й за

можливості відновлювати їх первинний стан та зміст записів. Зазвичай, проведення криміналістичних досліджень викликало певні складнощі, зумовлені тим, що здебільшого такі документи були або сильно в механічний спосіб пошкоджені, або рукописні тексти в них істотно знебарвлені, а деякі з об'єктів досліджень навіть піддавалися дії високої температури і води внаслідок пожежі та її гасіння в місцях їхнього попереднього зберігання.

Виходячи із широкого кола задач техніко-криміналістичної експертизи документів та застосовуваних при її проведенні устаткувань, приладів, матеріалів, зазначаємо, що цей вид експертизи є одним із найскладніших, проблемних і спірних з усіх видів криміналістичних експертиз, а їх проведення займає багато часу, людських й технічних, а іноді й чималих матеріальних ресурсів. Окремої уваги заслуговують питання технічного дослідження документів на предмет встановлення давнини їх виготовлення. Адже велика кількість спірних документів, які стають об'єктами цієї експертизи, бувають виконані не на час зазначеної в них дати, а раніше, або пізніше вказаних у документів років, місяців і з наступними внесеннями змін до змісту. Зазначене потребує визначення абсолютної чи відносної давності виготовлення документа або внесення до нього окремих реквізитів, наприклад, підпису, відбитків печаток, штампів, рукописного або друкованого тексту тощо. Закономірності зміни деяких характеристик матеріалів письма протягом певного часу лягли в основу низки експертних методик із встановлення давнини виготовлення документів [6, с.217].

Важливе значення для встановлення давнини документа має дослідження матеріалу, на якому він виготовлений. Найбільш простим, дешевим, широкодоступним і водночас надійним способом фіксації інформації та передачі її у часі й просторі вважають папір. Проте необхідно брати до уваги, що папір як матеріал для фіксації, зберігання й передачі інформації має свої недоліки. Адже він не дуже міцний, може піддаватися різноманітним руйнуванням, зокрема під дією світла, вологи, крайніх високих температур тощо. Разом з тим досліджуваний архівний документ на паперовому носії може бути унікальним і внесення будь-яких змін до нього під час дослідження призведе до втрати унікальності або неможливості відновлення первинного стану та втрати важливої інформації. Тому експертам-криміналістам необхідно враховувати способи й умови зберігання документів до моменту їх дослідження і з урахуванням цих даних обирати основні прийоми роботи із пошкодженими документами щоб не втратити їх.

Ми виходимо з того, що старіння документа – це незворотній процес, який може призвести до пошкодження або навіть повного руйнування паперової основи. Це найчастіше відбувається за одночасного деструктивного впливу багатьох факторів навколишнього середовища – природніх і штучних. За значну кількість років існування документа він може перебувати у різних умовах – тимчасового зберігання, активного використання, неодноразових переміщень, із внесенням доповнень або видаленням частини змісту. Сукупність усіх матеріалів і речовин документа умовно вважають «внутрішнім фактором», який є вкрай важливим для його тривалого збереження без істотної зміни властивостей. Саме цей фактор визначає стійкість документів до старіння. Для окремих документів «строк життя» може вимірюватися тисячоліттями, для інших – декількома роками чи десятиліттями.

Досліджуючи документи на паперовій основі, які тривалий час зберігалися в архівах, експерт повинен враховувати, що основними видами деструктивного впливу старіння на документ є такі. Теплове старіння активізується тепловою енергією, прискорюється із підвищенням температури, що є характерним для зберігання документів у темноті. Світлове старіння активізується світлом, залежить від спектрального складу променів, світлова деструкція зростає при підвищенні освітлення об'єкта та збільшенні часу його випромінювання, що є характерним документів, які тривалий час потрапляли під дію сонячного або штучного освітлення. Механодеструкція – тобто старіння документа під впливом механічних сил, які викликають деформацію об'єкта, розрив хімічних зв'язків у паперовому носії. Біодеструкція – це руйнування документів, що викликане дією живих організмів, якими можуть бути комахи та їхні личинки, плісняві гриби, гризуни, бактерії та ін.

За конкретних умов середовища завжди домінує певний фактор, котрий викликає основні деструктивні зміни матеріалу документа. Папір, як і будь-який матеріал, з плином часу старіє, тобто зазнає змін хімічного складу рослинних волокон, з яких він виготовлений, а отже і змінюються його властивості. Папір стає крихким, менш еластичним, змінює колір в бік пожовтіння, а в разі глибоких змін – до виразного коричневого тону [7, с.13]. На цей процес у певній мірі впливають й ті речовини, котрі входять до складу паперу. Частіш за все швидке старіння документа зумовлюється такими причинами як низька якість матеріалів, слабка механічна міцність паперу, що слугує основою документа, природне вигорання барвників, інтенсивність впливу природного та штучного освітлення, висока температура, підвищена вологість, наявність в середовищі парів хімічно активних речовин тощо.

У процесі тривалого старіння тексти на паперовому носії згасають і стають слабо видимими чи невидимими за звичайних умов. Про їхню наявність в документі можна здогадуватися лише за незначними залишками барвника або продуктів його розпаду у штрихах, які утворилися внаслідок фото- та фізико-хімічних процесів, а іноді – за наявністю слідів натискання приладдя для письма. Відомо, що з кінця XIX ст. для виготовлення документів стали активно використовувати чорнила з анліновими барвниками. З них стали виготовляти всі засоби письма: чорнила, кольорову туш, кольорові та копіювальні олівці, штемпельні фарби, кольорові копіювальні матеріали, а з появою у 1874 році машинопису – і машинописні матеріали. Проте такі барвники мали значні недоліки у порівнянні із вживаними до них залізо-галовими, оскільки давали нестійкий до вигорання й розчинний у воді текст. За тривалістю збереженості вони значно поступалися старовинному залізо-галовому тексту. Ці властивості матеріалів і речовин обов'язково враховуються експертами для встановлення часу виготовлення документа і внесення до нього окремих записів, а також при дослідженні й реставрації документів із текстами. Необхідно зазначити, що розмаїтість факторів, які впливають на згасання кольору текстів і форм, у яких воно проявляється в різних барвниках, зумовлює велику кількість методів, які використовуються експертами для відновлення згаслих текстів. З цією метою застосовується зйомка зі світлофільтрами, контрастування, зйомка у косо спрямовану світлі, зйомка видимої та інфрачервоної люмінесценції та ін. [8, с.196]. Науково-методичні основи таких досліджень передбачають не лише вияв-

лення й вивчення морфологічних ознак штрихів зображень, а й встановлення люмінесцентних властивостей й копіювальної здатності штрихів матеріалів письма. Для цього експерти зазвичай використовують не якийсь один, а комплекс методів: оптичну мікроскопію, люмінесцентний аналіз, копіювальні проби. Детальний аналіз процесів, які відбуваються під час старіння архівних документів, дає змогу визначити, які методи й технічні засоби та їх комплекси необхідні для проведення таких досліджень. Майже завжди при дослідженні згаслих або знебарвлених текстів документів з метою визначення їх давності виникає потреба використання не лише фізичних методів дослідження, а здебільшого фізико-хімічних з використанням спектральних люмінесцентних пристроїв [9, с.292].

Ще до останнього часу вважали, що найбільш витребуваним традиційними експертними методами виявлення слабо видимих або згаслих текстів в документах можуть бути дослідницькі методи судової фотографії, дифузно-копіювальний, адсорбційно-люмінесцентний, метод електростатичного репродукування, вологого копіювання. Проте криміналістика як наука не стоїть на місці й розробляє сучасні та ефективні методи виявлення в різноманітних документах згаслих, слабо видимих текстів, зокрема й з використанням сучасних цифрових технологій та спеціально розробленого програмного забезпечення. Метою техніко-криміналістичного дослідження таких документів є покращення якості характеристик слабо видимих елементів зображення до такого, що візуально сприймається рівня, який дає змогу однозначно інтерпретувати криміналістично значущу інформацію. На відміну від традиційних підходів, сучасне цифрове програмне забезпечення із використанням інструментів адаптивної обробки дає можливість розкласти первинний масив зображувальної інформації на частотні, світлові та кольорові характеристики, проводити фільтрації й усереднення проміжних зображень за виокремленими характеристиками.

Економічність та ергономічність техніко-криміналістичного дослідження, можливість безпосереднього візуального контролю усіх виконуваних із зображенням дій обумовлюють високу ефективність використання цифрових технологій в процесі відновлення згаслих реквізитів (текстів) документів, які становлять документальну спадщину нашої країни. На відміну від звичайного фотографічного способу відтворення, що перетворює зображення одночасно за всією його площиною, цифровий спосіб полягає у послідовній, точка за точкою реєстрації й перетворюванні оригіналу зображення в електричний сигнал, тобто – сканування. Фахівцями звертається увага на те, що згасаючі документи містять слабкі зображення, які перебувають на рівні контрастної чутливості, спектральної чутливості й зорового сприйняття. Тому пристрої сканування введеного зображення й вивідні пристрої друку повинні мати достатньо високі характеристики роздільної здатності, глибини динамічного діапазону й рівня передачі меж яскравості. При скануванні сфокусоване на світлочутливому сенсорі оптичне зображення перетворюється в електричний сигнал, що несе інформацію про все зображення. Із цією метою можуть використовуватися цифрові технології репродукування, з метою здійснення таких операцій як оцифрування документів, корегування зображення на програмному рівні й вивід обробленої графічної інформації на паперовий носій. Оцифрування може здійснюватися за допомогою сканерів, цифрових фотоапаратів та

цифрових відеокамер. Корегування цифрованого зображення проводиться за допомогою графічних програм при контролі рисунка на екрані монітора. Без цієї операції відтворення згаслих або дефектних текстів з використанням комп'ютерних технологій було б неможливим. Однією з ефективних методик, яку можна використовувати для дослідження зображень у архівних документах, слід вважати застосування потужних графічних редакторів загального призначення *Adobe Photoshop* й *Corel Photo Paint*, котрі можуть бути адаптовані для вирішення експертних завдань. Використання цифрових технологій дає змогу значно підвищити ефективність встановлення первинного стану й змісту згаслого або знебарвленого документа, понизити міру суб'єктивної участі експерта в процесі проведення судово-технічної експертизи документів. Підвищення рівня довіри до висновку експерта наближає дослідників архівних документів до історичної та історико-культурної правди, що відображена в них.

Висновки. Сьогодні однією із задач, які стоять перед державними архівами, є збереженість всього масиву документів, в яких накопичені відомості про історичну, національну, державну, культурну спадщину нашого народу. Такі матеріали мають і неабияку наукову цінність та стають об'єктами наукових досліджень в межах написання науково-дослідницьких робіт, статей та інших публікацій. Частиною архівного фонду складають так звані старі документи, тобто ті, у яких відбулися фізико-хімічні зміни матеріалів письма. Багато які з таких документів ще до потрапляння в сховища архівного фонду вже мали різноманітні пошкодження й окремі зміни первинного стану, що сталися за різних причин і це призвело до згасання текстів й інших зображень. За несприятливих умов архівного зберігання процеси старіння таких документів ще більше прискорюються. Для науковців й інших осіб, які вивчають такі документи, важливим є встановлення їхнього походження, часу виготовлення, справжнього й повного змісту, факту внесення змін, авторства та інших питань. Все це зумовлює потребу якомога більшого наближення зображень документа до його первинного вигляду, а часом і реставрації окремих реквізитів, текстових написів, підписів тощо. З цією метою варто звертатись до експертів, які є фахівцями в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів.

Перед експертами у випадку надходження на дослідження стародавніх або не дуже старих але із згаслими зображеннями документів частіш за все постає завдання встановлення часу їх виготовлення, змісту, що потребує відновлення невидимих або слабо видимих і згаслих записів та інших зображень. На основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду із створення й використання ефективних методів дослідження документів, можемо зробити висновок про те, що результати роботи криміналістів можуть бути надзвичайно корисними для вивчення важливих об'єктів документальної спадщини України, які зберігаються в державних та відомчих архівах. Результативним може бути використання фахівцями в галузі техніко-криміналістичної експертизи документів найсучасніших експертних методик, що ґрунтуються на використанні цифрових технологій.

Література:

1. Унікальні архівні документи в Україні будуть страхувати. URL: <https://minjust.gov.ua/articles/18352> (дата звернення 16.03.2023 р.).
2. Основні правила роботи державних архівів України. Київ : Державний комітет архівів України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, 2004. 334 с.

3. Гончаренко В.Г. Право і криміналістика. *Вісник академії наук України*. 2004. Вип. 1. С. 40-43.
4. Hora Iryna, Kolesnyk Valerii, Nazarov Viktor, Talalai Dmytro. Applying the Criminalistics Methods in Research of Historical Documents. *Turismo: Estudos & Práticas (UERN)*, Mossoró/RN, Caderno Suplementar. 03, 2020. P.1-12.
5. В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. Полковник Петро Болбочан : трагедія українського державника : наукове видання. Київ : Темпора, 2004. 416 с.
6. Гора І.В., Колесник В.А., Попович І.І. Актуальні питання судової техніко-криміналістичної експертизи документів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Вип. 75 (1). 2023. С.214-224.
7. Зберігання та реставрація поліграфічної продукції. Лабораторний практикум : навч. посіб. для студ. спеціальності 186 «Видавництво та поліграфія». Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 21 с.
8. Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Навчально-методичний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 304 с.
9. Гора І.В., Попович І.І. Комплексне дослідження окремих об'єктів судово-технічної експертизи документів при вирішенні питання щодо встановлення давності їх виконання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Вип. 63. 2021. С.288-292.

Hora I., Kolesnyk V., Popovych I. Forensic research of the documentary heritage of Ukraine

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the study of the texts of ancient documents stored in the archival funds of Ukraine and which are the documentary heritage of Ukraine. Modern forensic possibilities for researching documents on paper, stored in the state archives of Ukraine, the text and details of which are damaged or not perceived under usual conditions as a result of faded dye color, pollution or other reasons are revealed. Considerable attention is paid in the research to the analysis of the storage conditions of documents in archival funds. It was determined that the nature of document storage on paper media is affected by such factors as the effect of light, changes in humidity or temperature conditions, the action of mold fungi, bacteria, insects, the effect of high temperatures, etc. This must be taken into account by experts whose task is to establish extinct texts and requisites in ancient documents, choosing the necessary equipment and a set of appropriate methods for conducting research. In the article, special attention is paid to the issues of forensic research of writing materials and factors affecting the nature of preservation of textual information in the document. An analysis of individual methods of researching documents with the aim of establishing their primary text is given, and attention is paid to the peculiarities of their use. The need for further step-by-step work to achieve the goal of researching ancient documents by non-destructive methods due to the use of modern digital technologies is substantiated.

The result of this scientific search is the conclusion that forensic research can be extremely useful for the study of important historical, national, and cultural objects of the documentary heritage of Ukraine, which are stored in state and departmental archives. It can be effective and useful for specialists in the field of technical forensic examination of documents to use the most modern expert methods based on the use of digital technologies, which do not make changes and do not harm the objects of research.

Key words: documentary heritage of Ukraine, ancient documents, forensic technical examination of documents, methods of expert research, factors influencing the preservation of documents.